

משנת קנים כפשוטה

אליהו בלר

יולדת ענייה (או זכה) חייבת להביא "קן של שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת; חטאת העוף נעשית למטה מחוט הסיקרא, ועולת העוף נעשית למעלה, ואם שינה פסול". כל עוף בקן נקרא "פרידה". אם האשה לא קבעה איזו פרידה תהיה לעולה ואיזו תהיה לחטאת, הקן נקראת "קן סתומה".

הפרק השלישי של מסכת קנים עוסק במקרה של "כהן שאינו נמלך", כלומר: נשים הביאו קנים סתומת ונתערבו, והכהן הקריב אותן בלי לשאול שאלות. כדי לקבוע כמה מהן כשרות וכמה פסולות, צריכים לקחת בחשבון את כל האפשרויות של התפלגות הפרידות של כל אשה, כמה נעשו למעלה וכמה למטה, ומספר הפרידות הכשרות לפי כל אפשרות. המספר המינימלי של פרידות כשרות (כלומר: המקרה הגרוע ביותר) הוא הקובע.

משנה א בפרק ג עוסקת במקרה ששתי נשים הביאו אותו מספר של קנים, ואילו משנה ב מדברת על מספרים שונים. וכך שנינו במשנה ב:

אחת לזו ושתיים לזו ושלוש לזו ועשר לזו ומאה לזו, עשה כולם למעלה מחצה כשר ומחצה פסול, כולן למטן מחצה כשר ומחצה פסול, חצין למעלן וחצין למטן המרובה כשר. זה הכלל, כל מקום שאתה יכול לחלוק את הקנין ולא יהו משל אשה אחת בין מלמעלן בין מלמטן, מחצה כשר ומחצה פסול. כל מקום שאין אתה יכול לחלוק את הקנין עד שהוא משל אשה אחת בין מלמעלן בין מלמטן, המרובה כשר.

הקושי בהבנת המשנה מתמקד במלה "המרובה". ד"ר משה קופל¹ פירש את המלה "מרובה" ככה: אם נחלק את הנשים לשתי קבוצות, אזי לכל קבוצה יהיה מספר מסוים של קנים. נרשום לפנינו את ההפרש בין שני המספרים האלה: חלוקה שנותנת הפרש מינימלי, קופל קורא לה "חלוקה אופטימלית". כעת, אחרי חלוקה אופטימלית נבחר אותה קבוצת נשים שלה המספר הגדול של קנים (מבין שני המספרים), ואותו מספר גדול של קנים הוא ה"מרובה" לפי קופל.

קופל העיר, שהפירוש הזה גלום בדברי בעל "תפארת ישראל". אלא שבעל "תפארת ישראל" ניסח רק כמה מקרים פרטיים, ואילו קופל ניסח את ההגדרה המדויקת המכסה את כל המקרים. נוסף על

כך הוכיח קופל משפט קומבינטורי המבטיח שה"מרוכה" – לפי פירושו – אכן שווה למספר הקנים הכשרים לפי דרישות ההלכה ("המקרה הגרוע ביותר" שתיארנו למעלה).

הבעיה היא, שהפירוש הנ"ל של "המרוכה" איננו פשוט במשנה. אין שום רמז במשנה שצריכים לחפש "חלוקה אופטימלית" לשתי קבוצות. יתירה מזו: במקרה המקביל של "כהן נמלך" (פרק א, משנה ג) שנינו: "אחת לזו ושתיים לזו ושלוש לזו ועשר לזו ומאה לזו המועט כשר", ושם הפירוש של "המועט" לכל הדעות הוא מספר הקנים הקטן ביותר שהביאה אשה אחת. מההקבלה נובע, ש"המרוכה" במשנתנו הוא מספר הקנים הגדול ביותר של אשה אחת, וכך באמת פירשו כל הראשונים.

ובכן, מה הכריח את בעל "תפארת ישראל" וקופל לעזוב את הפשוט ולנקוט פירוש דחוק כל-כך? הסיבה פשוטה: ישנם מקרים שהפירוש הפשוט של "המרוכה" נותן מספר השונה מהמספר המתקבל לפי כללי ההלכה. ניקח את הדוגמא הבאה: שתיים לזו ושלוש לזו וארבע לזו. לפי החישוב ההלכתי, חמש קנים כשרות; ואילו לפי הפירוש הפשוט של ה"מרוכה", רק ארבע כשרות!

הפתרון לדיילמה הנ"ל הוא, שהמשנה שלנו (כמו המשנה הקודמת) מדברת על שתי נשים ולא יותר, "ושלש לזו" פירושו "או שלש לזו", ובאופן דומה "ועשר לזו", "ומאה לזו", כמו שקורה הרבה פעמים במשנה שו"ו באה במקום "או". כך באמת מפרשים הראב"ד² והרא"ש משנה זו. כך יוצא מדברי הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין ת, ז, וכן משמע מדברי המפרש (המודפס במשנה שבגמרא) ובדברי רבנו עובדיה מברטנורא. יש להביא סמך לפירוש זה מהמשנה המקבילה (פרק א, משנה ג): "אחת לזו ושתיים לזו ושלוש לזו ועשר לזו ומאה לזו ... בין מאשה אחת בין משתי נשים". עיין שם.

ובכן, במקרה של שתי נשים, שני הפירושים למלה "המרוכה" מתלכדים ולכן הפירוש הפשוט ל"המרוכה" מתאים לדרישות ההלכה. אבל עדיין נשארת שאלה אחת לבידור אחרי שמשנתנו מדברת רק במקרה של שתי נשים, ורק באחד משני המקרים הבאים: (א) עשה כולן למעלה או כולן למטה; (ב) עשה חציין למעלה וחציין למטה. אחרי כל זה, מה בא להוסיף "זה הכלל..." שלא ידענו קודם? התשובה: מבחינה פורמלית היא שהוא לא מוסיף כלום, אבל מתוך התצוי הראשון של הכלל³ אפשר ללמוד את הטעם שמקבלים את התוצאה "מחצה כשר ומחצה פסול". לאמור: לגבי כל אשה לחוד המקרה הגרוע ביותר הוא, שכל הקנים שלה נעשו למעלה או כולם למטה. כעת, אם ישנה אפשרות שבעת ובעונה אחת כל אחת מהנשים תמצא את עצמה באותו מקרה הגרוע ביותר, אזי

התוצאה הכללית תהיה הגרועה ביותר שאפשר, דהיינו: מחצה כשר ומחצה פסול. אחרי שמבינים את הטעם הזה, אפשר ליישם אותו למקרים אחרים. למשל: ניקח את המקרה אחת לזו ושתיים לזו, כאשר הכהן עשה ארבע פרידות למעלה ושתיים למטה. הואיל וקיימת אפשרות שכל הקנים של אשה אחת נעשו למעלה ושל האשה השנייה כולן למטה, לכן על-פי הטעם הנ"ל אפשר להסיק "מחצה כשר ומחצה פסול".

עד עכשיו דיברנו על הפשט במשנה. מכל-מקום, הדין היוצא מפירוש ה"תפארת ישראל" בוודאי אמת להלכה – הדין דין אמת. לכן עלינו להתחזק טובה לד"ר קופל שהגדיר את ההגדרה המדויקת והוכיח את המשפט הקומבינטורי שמאתורי הדין הזה.

הערות

1. משה קופל, "משפט קומבינטורי במסכת קנים", הגיון, ב, עמ' 96-102.
2. עיין בפירוש הראב"ד המודפס במשניות "תפארת ישראל" עם כל המפרשים (שהוא על-פי כתב-יד שהיה ביד בעל "מלאכת שלמה" ז"ל). לעומת זה, פירוש הראב"ד המודפס בש"ס וילנא משובש ולוקה בחסור.
3. "כל מקום שאתה יכול לחלוק את הקנין ולא יהו משל אשה אחת בין מלמעלן בין מלמטן, מחצה כשר ומחצה פסול".